

HOF
van NL

museum
over vrijheid
in Nederland
vroeger en nu

De kleine expositie 'Indische Nieuwkomers' in museum Hof van Nederland komt voort uit het onderzoeksproject *Indische contractpensions Dordrecht*. Het gaat over Dordtse pensions voor migranten uit Indonesië, voormalig Nederlands-Indië (1945-1968). Dit document bevat achtergrond informatie en een aantal persoonlijke getuigenissen.

Nederlands-Indië en de smeltkroes aan volkeren

Na de bevrijding van Nederland op 5 mei 1945 en die van Dordrecht een paar dagen later, op 8 mei, was er nog steeds een deel van het Nederlands Koninkrijk dat bezet werd: Nederlands-Indië. Vanaf 9 maart 1942 was dit eilandenrijk, gelegen in Zuidoost-Azië, door de Japanse Keizer ingenomen. Deze bezetting duurde voort tot 15 augustus 1945, enkele dagen na de verwoesting van Hiroshima en Nagasaki door twee atoombommen. Het strekte zich uit van Noord-Sumatra tot en met West-Nieuw-Guinea. Het bekendste en dichtstbevolkte eiland was en is: Java. Al sinds de oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (V.O.C.) in 1602 begon Nederland met het bouwen van vestigingen op de eilanden in de Indische archipel. De Nederlanders troffen plaatsen aan met inwoners van diverse achtergronden. Zo vond er uitwisseling plaats tussen de vele volkeren Indonesië en ook verbleven er Chinezen om handel te drijven. Voor de Nederlandse periode waren bovendien de Portugezen aanwezig op verschillende Indonesische eilanden. Zij hebben duidelijk hun sporen nagelaten: niet alleen in bouwstructuren en nederzettingen, maar ook hun tot slaafgemaakten die de Portugezen hadden overgebracht vanuit het vaste land van Azië. Deze bevolkingsgroep wordt de Mardijkers genoemd. Een natuurlijke bijkomstigheid van de aanwezigheid van de V.O.C. in Indië was dat de V.O.C.-lieden die er werkten zich gingen vermengen met de lokale vrouwen.

Het kasteel van Batavia

door Andries Beeckman,
ca. 1662. – Rijksmuseum, SK-A-19.

Op dit schilderij staan afgebeeld: voetballende Molukse jongens, Chinese handelaren, een Mardijkse man in gestreept pak, een Inheemse vrouw met een zoontje die fruit verkopen en natuurlijk het traditionele Europees-Aziatisch gemengde echtpaar bestaande uit een Hollands-Europese man met een Indonesische of gemengde echtgenote die een parasol draagt.

Ten tijde van de V.O.C., maar ook zeker na hun faillissement en de daaropvolgende overheersing door het Nederlands Gouvernement breidde de culturele diversiteit zich verder uit. Denk hierbij aan de aanwezigheid in Indië van bijvoorbeeld de 'Arabieren', de in het Ashantirijk (het huidige Ghana) geronselde Afrikaanse soldaten in het Oost Indisch Leger, Surinamers in Indië, Japanners, Amerikanen en vele leden van nagenoeg alle toenmalige en huidige Europese naties. De erkende, of uit een huwelijk geboren nakomelingen van

HOF
van NL

museum
over vrijheid
in Nederland
vroeger en nu

mannelijke Europeanen in Indië zouden behoren tot de Europese bevolking. Nakomelingen van Europeanen met een Indonesische vrouw of man zouden behoren tot de Indo-Europese bevolking, met dezelfde rechten en plichten als Europeanen. Ook de afstammelingen van Afrikanen zouden tot deze vrij ruim te interpreteren bevolkingsgroep gaan behoren. De Chinezen, Indonesiërs en andere Aziatische volkeren in Indië werden niet tot de (Indo-) Europeanen gerekend, maar aangeduid als 'Inlanders' en 'Vreemde Oosterlingen' en kregen de rechten en plichten die hiermee gepaard gingen, zoals dat paste binnen de klassenmaatschappij die Indië typeerde. De status in het publieke leven werd, naast de werkgerelateerde positie, evenzeer bepaald door de huidskleur en de afkomst. Dat maakte dat het kennen van de, voornamelijk Europese, familieafstamming bij de bevolking in Indië een niet onbelangrijke rol speelde, waarvan sporen in de tegenwoordige tijd nog steeds zijn terug te vinden.

Het moge duidelijk zijn dat Indië, mede door de V.O.C. en de Nederlandse overheersing, een rijke smeltkroes was van bevolkingsgroepen met verschillende culturen en etniciteiten.

3. Zielental — Numerical strength.

	Inlanders	Europeanen	Chineezzen	Andere Vreemde Oosterlingen
	Absolute cijfers — Absolute figures			
Nederl.-Indië	59 138 067	240 417	1 233 214	115 535
Java en Madoera	40 891 093	192 571	582 431	52 269
Buitengewesten	18 246 974	47 846	650 783	63 266
	Onderlinge verhouding van groepen — % relationship of groups			
Nederl.-Indië	97,4 %	0,4 %	2 %	0,2 %
Java en Madoera	98 %	0,5 %	1,4 %	0,1 %
Buitengewesten	96 %	0,3 %	3,4 %	0,3 %

Volkstelling 1930

Nederlands-Indië, deel 8, p. 2 (afb.): Leiden University Libraries, KITLV G 03-211).

Geen plaats meer voor (Indo-)Europeanen in het nieuwe Indonesië

Na de Japanse capitulatie, maar eigenlijk al jaren daarvoor, maakte de oorspronkelijke bevolking zich los van het Nederlands gezag. Enkele jaren later, in 1949, zou Indonesië een onafhankelijke natie zijn in de ogen van de toenmalige Nederlandse overheid. De weg naar de onafhankelijkheid verliep niet zonder slag of stoot en werd een ware onafhankelijkheidsstrijd waarin, volgens de laatste schattingen zesduizend (Indo-) Europeanen en aanzienlijk meer Indonesiërs het leven lieten. Het is deze periode die wordt gekenmerkt door de begrippen Bersiap, Merdeka en Politonele Acties. Het is mede door deze omstandigheden dat honderdduizenden (Indo-) Europeanen tegen wil en dank geen heil meer zagen in hun moederland en een toekomst zochten in het verre en in feite onbekende Nederland, dat zij slechts kenden uit de schoolboeken en de taal die thuis werd gesproken.

Mevrouw Lena Plevier-Broos
(geboren 1919) tijdens het interview.

Over dit ongemakkelijke afscheid van Indonesië vertelt mevrouw Lena Plevier – Broos (geboren in 1919) treffend: “Vroeg in de ochtend op een decemberdag in Djakarta, gebeurde iets vreselijks. Wij woonden in één van de grote paviljoenen die om een hoofdgebouw heen stonden. Opgeschoten Indonesische studenten stormden de keuken van ons woonhuis binnen. Ze wilden eten en pakten alles wat ze te pakken konden krijgen, zelfs de grote thermosflessen met daarin koud ijswater. Ze waren echter zo razend dat ze niet eens alles meenamen. Zij wilden mijn zoontje Rudy meesleuren naar de Tanah Lapang Abeng, een heel groot voetbalterrein, en hem daar vermoorden. Gelukkig is dit niet gebeurd want ik zal nooit vergeten dat toen mijn

vrouwelijke huisbediende haar sarong optilde en mij en mijn kinderen om haar heen bond. Toen mijn man Oscar terugkwam van werk, in zijn korte witte broek van keperstof, dacht ik: laat hem eerst lekker eten en daarna vertel ik het. Na het eten vertelde ik het als grapje, waarop hij woest opstond en zei: ‘Wat zeg je?’ Hij was stevig gebouwd en liep naar het grote gebouw waar hij de daders van bovenuit in het Maleis toeriep allemaal naar buiten te komen: ‘Hier heb je, ik ben een Ambonees! Kom op!’ De Indonesiërs waren namelijk bang van Ambonezen. Hij bleef uitdagen, maar niemand durfde te komen, totdat er een kereltje met een kindje van anderhalf jaar naar beneden kwam. Hij pakte die kerel en ik riep: ‘Niet doen, niet doen Os!’ Ik dacht aan het kind, die hij in zijn woede wat aan kon doen: ‘Denk aan dat kind’, en hij stopte. ‘Waar ik jullie zie, rijd ik jullie met mijn auto dood,’ zei hij. Dat was het moment dat mijn man besloot dat we weg moesten uit Indonesië. We hebben geen uur langer willen blijven. We zijn weggegaan met wat we aan ons lijf droegen. Al onze spullen hebben we snel in een koffer gedaan en zo zijn we vertrokken. Ik heb alles achter moeten laten, we wilden eigenlijk blijven, maar het kon niet. Op de grote straat was met een groot stuk metaal de volgende tekst ingekerfd: ‘Weg met alle Europese honden’.”

Straatbeeld Java

*september 1945 met een paneel met anti-Nederlandse propaganda:
‘We don’t like the Dutch’ (afb.: Beeldbank NIMH 2155-023728).*

Deze groep Indische mensen is na afloop van de Tweede Wereldoorlog de keuze gegeven om Indonesisch staatsburger, in het Bahasa Indonesia ‘Warga Negara Indonesia’, of om Nederlander te worden. Het was de keus tussen blijven of het land Indonesië verlaten. Om uiteenlopende redenen heeft het gros van de (Indo-) Europese gemeenschap Indonesië noodgedwongen hun moederland verlaten. In totaal zijn ruim 300.000 van hen in diverse migratiegolven vanaf 1945 tot ver in de jaren 1960 naar Nederland getrokken. Eerst voornamelijk met de boot en in de laatste jaren met het vliegtuig. Deze groep omvatte niet alleen Europeanen en de ‘gemengdbloedigen’, maar ook Inheemse Indonesiërs, zoals Molukkers, die een sterkere band met het Nederlands bewind hadden, dan met de nieuw geïnstalleerde Indonesische regering.

HOF
van NL

museum
over vrijheid
in Nederland
vroeger en nu

De tocht en ontvangst in Nederland

De gehele groep Indische migranten, ook wel Indische repatrianten genoemd, kan worden beschouwd als dé groep Indische Nederlanders. Deze Indische Nederlanders konden veelal met behulp van een lening de boottocht naar Nederland maken en kregen in de beginperiode bij de tussenstop in het Egyptische Suezkanaal een stel kleding uitgereikt die qua weersomstandigheden beter pasten bij Nederland.

Repatrianten gaan aan boord in de haven van Tandjong Priok van het SS Boschfontein op 29 maart 1946 - foto door W. van de Poll (afb.: NA, archief 2.24.14.02, nr. 255-8424).

Bij aankomst in de haven van Rotterdam of Amsterdam werden de migranten met bussen willekeurig over Nederland verdeeld. De stad die het meest bekend staat om haar Indische gemeenschap is Den Haag, waar van oudsher al veel Indische verlofgangers hun vakanties in Nederland doorbrachten. Een significant aantal migranten, ruim tweeduizend personen, werd echter direct of indirect ondergebracht in Dordrecht. Deze contractpensionperiode vormde voor veel Indische Nederlanders de eerste kennismaking met Nederland. Nederland was in de jaren vijftig en begin jaren zestig nog in de wederopbouw en had eigenlijk geen plek voor deze onbekende landgenoten uit de voormalige kolonie. Dit had als gevolg dat de Indische gezinnen, die vaak groot waren, in kleine pensionkamers verbleven van niet meer dan een paar vierkante meters.

De repatrianten krijgen kleding uitgereikt
in het kledingcentrum in de voormalige Engelse legerbasis Ataka, bij het Suezkanaal, in december 1945
foto door W. van de Poll (afb.: NA, archief 2.24.14.02, nr. 255-6857).

In Dordrecht werden deze Indische nieuwkomers veelal opgevangen in pensions en hotels van particulieren. De eigenaren van deze opvanglocaties zoals de heren J.C. Hoornik, H.J. Kanis en A.J. de Rijk, waren opmerkelijk genoeg in de regel geen Dordtenaren. Deze mannen werden door de Dienst Maatschappelijke Zorg (DMZ) betaald om de Indischen tijdelijk op te vangen. Deze kosten werden door de DMZ voorgeschoten en zouden later door de Indische nieuwkomers weer moeten worden terugbetaald, evenals de kosten voor de boottocht en de in Egypte ontvangen kleding.

Ron Visscher
(geboren 1935) tijdens het
interview met in zijn hand
een foto.

Een van de geïnterviewden, meneer Ron Visscher (geboren 1935) vertelt hierover: “We wilden met het gezin naar Leeuwarden, daar verbleven kennissen van ons uit Surabaya. Maar Leeuwarden was vol en in Dordrecht was er nog plek, zo kwamen we in het Oranjarahotel terecht. Het hotel bevond zich op de westelijke hoek van de Johan de Wittstraat en de Vest. De zolderkamer – waar ik met mijn broer Frans sliep - was in de winter zó ontzettend koud, er was geen verwarming. Mijn moeder en zus Wies sliepen beneden. Op de zolderkamer hadden we een kamer met een tweepersoonsbed, een wastafel, een lampet (om je gezicht te wassen) en een kleine klerenkast. In de winter was het water in de lampet bijna bevroren, we sliepen daar met extra dekens. Iedere middag om 12.00 uur luidde de kok de bel op elke verdieping. De eetzaal bevond zich op de tweede etage. Daar aten we meestal Hollandse pot. Niet iedereen waardeerde dat, dus werd er nog weleens stiekem Indisch eten klaargemaakt op klein elektrisch *komfoortje*. Natuurlijk rook iedereen dat. Er stond altijd iemand op de uitkijk, voor het geval het personeel eraan kwam.”

Werken in Dordrecht

Vaak realiseerden de Nederlanders zich niet dat de Indische gemeenschap door de jarenlange boycot in Indonesië en het, in de regel, plotse vertrek naar Nederland, geen geld of andere bezittingen konden meenemen. Zij kwamen vaak aan in Nederland met niet meer dan een handkoffer gevuld met kleding, wat foto's, documenten en memorabilia aan Indië. Zodoende waren zij volledig afhankelijk van de steun van organisaties als de DMZ of familie in Nederland. Daarbij kwam nog dat de man, als kostwinner van het gezin, doorgaans geen baan kreeg in Nederland die aansloot op zijn vorige werk in Indonesië. Hij moest onderaan de ladder beginnen, vaak in een technisch beroep. De vele fabrieken die zochten naar arbeiders was namelijk een belangrijke reden waarom Dordrecht een aantrekkelijke plek was om Indische migranten te huisvesten. Dordrecht en omstreken stond in die tijd bekend om de fabrieken van Fokker, Lips, DuPont, Sifaro en de Victoria koekjesfabriek. Het waren deze bedrijven waar veel Indische Nederlanders hun geld verdienden. In die tijd bleef moeder thuis bij de kinderen, al kon zij later nog weleens bijverdienen in bijvoorbeeld de Victoria koekjesfabriek. De vrouwen hebben veel te maken gehad met de sociaal werksters van de DMZ en leerden de stad Dordrecht en haar inwoners goed kennen, mede via de school van de kinderen.

Het Oranjarahotel
(afb.: privécollectie R. Visscher).

HOF
van NL

museum
over vrijheid
in Nederland
vroeger en nu

*Personeel van vliegtuigfabriek Aviolanda
aan de Industrieweg in Papendrecht omstreeks
jaren 1970. – Regionaal Archief Dordrecht /
552.801862.*

*Geïnterviewde Olke Passage
(geboren 1933).*

Geïnterviewde Olke Passage (geboren 1933) vertelt over zijn tocht naar Dordrecht en de snelheid waarmee hij nieuw werk vond het volgende: "Mijn vrouw en ik vlogen eind 1966 op Schiphol. Daarvandaan werden wij vervoerd naar een opvangcentrum, een oude kazerne, in Zutphen, waar we elf dagen verbleven om vervolgens door te reizen naar Dordrecht. Omdat Dordrecht toen een echt industriegebied was, dacht men dat ik daar het beste aan werk zou kunnen komen. Je had daar onder andere Dupont, E.M.F., Fokker en Sifaro. We kregen onderdak in pension Nieuwe Haven. Mijn neefje werkte bij Dupont en vertelde daar dat ik werk zocht. Kort erna bezocht hij ons rond etenstijd en gaf mij een sollicitatieformulier. De dag erna zou hij het ingevulde formulier komen ophalen. Ik werd een aantal dagen later uitgenodigd voor een interview en ben vrijwel direct aangenomen."

Voor veel families was het verblijf in één of meer contractpensions van korte duur, variërend van een half jaar tot twee jaar. Daarna zouden zij veelal naar een nieuwbouwwoning verhuizen in één van de nieuwe Dordtse wijken Wielwijk en Sterrenburg.

Indische kinderen aan de achterzijde van de flat aan de Jan van Brakelstraat in Wielwijk, gezien vanuit de Bloys van Treslongstraat omstreeks jaren 1960 (afb.: Beeldbank RAD 552_802011).

Waarde van kennis over de Dordts Indische pensionperiode

Tegenwoordig ligt de nadruk bij gesprekken over de Indische geschiedenis vaak op koloniale periode van Indië; de Tweede Wereldoorlog, of de ervaringen van het Indisch zijn nu. Vaak wordt vergeten, zelfs door de Indische nazaten zelf, dat de contractpensionperiode de eerste kennismaking met Nederland vormde. Deze periode heeft een blijvende indruk achtergelaten bij de betrokken personen, maar er wordt zelden over gesproken. Het leven van de Indische Nederlander in de pensionperiode is daardoor slechts spaarzaam gedocumenteerd, laat staan over die van specifiek de Indische Dordtenaren. Dat is onterecht, want Dordrecht telde een significant aantal woonadressen, die fungeerden als tijdelijke opvangplek:

- Nieuwehaven 32A
- Johan de Wittstraat 19 (voormalig Oranjehotel)
- Wolwevershaven 5 (Pension Wolwever)
- Wolwevershaven 42 (Huize Van den Brancke)
- Steegoversloot 10 (Hotel Cafe Cambrinus)
- Steegoversloot 60
- Binnenkalkhaven 39
- Dubbeldamscheweg Noord 20

HOF
van NL

museum
over vrijheid
in Nederland
vroeger en nu

Pension Huize v.d. Brancke,
met auto, Wolweershaven
42 - foto door G.Th.
Delemarre

Pension Binnen Kalkhaven
39 (waar was droogt) - foto
door G.J. Dukker (afb.: RCE
58.759, 71.454).

Pension Steegoversloot
60 (met vlaggenmast) -
foto door G.J. Dukker

pension Steegoversloot
10 - foto door G.Th.
Delemarre (afb.: RCE
157.721, 60.629).

Hierbij moet worden opgemerkt dat lang niet alle Indische Nederlanders in Dordrecht werden opgevangen in een van de hierboven genoemde contractpensions, maar ook zelfstandig eigen gehuurde of gekochte woningen betrokken aan bijvoorbeeld de Singel en de Krommedijk.

Bovendien is het, los van de huisvesting in deze periode, zeer interessant om te onderzoeken hoe de Indische Dordtenaar zijn weg heeft gevonden in de stad. Zo was de sportvereniging NOSVRI bekend bij vele Indische Dordtenaren, maar zijn er ook aardig wat Indische bandjes en artiesten geweest die veel hebben opgetreden in gelegenheden als Americain, de Zwarte Kat, Statenhof of Pattapoef. De Indische jeugd heeft dus niet alleen op scholen in Wielwijk, Sterrenburg, Krispijn en Crabbehof aanwezigheid gehad, maar ook daarbuiten in het sociale leven. Geïnterviewde Ruud Hagenstein (geboren 1943) vertelt hierover: "Muziek en uitgaan hebben een grote rol gespeeld in mijn jeugd in Dordrecht. Je had in Dordrecht bovendien veel plekken om muziek te spelen en om uit te gaan. Zo had je Americain, Bibelot en ook het Statenhof aan de Steegoversloot, tegenover de rechtbank. Voor de Sint Jorisbrug op de Steegoversloot was de club Zwarte Kat, waar veel Indo's speelden. Er was daar concurrentie tussen Indische bands uit Dordrecht en bekende Nederlandse bands van buiten de stad. Bij de Zwarte Kat kwamen naast Indo's ook veel Surinamers. Het was een trekpleister van stoere jongens met grote vetkuiven waar veel soul en rockmuziek werd gespeeld. De Zwarte Kat had een geweldige vaste huisband met blaasinstrumenten, saxofoons en trompetten. Je trof er een ander geluid aan dan op veel andere muziekplekken in Dordrecht en dat was spannend. Tussen de Indo's en de Surinamers bestond rivaliteit. Je moest vrienden zijn met de organisatie om er te mogen spelen, maar het betaalde leuk. Mijn broers Eduard en Raymond mochten er weleens spelen. Daarnaast was er de club Pattapoef, die concurreerde met de Zwarte Kat. De één liep weg met de Zwarte Kat en de ander met de Pattapoef. De Pattapoef vond ik een beetje elitair en daar kwam je meer Hollanders dan Indo's tegen. Mijn mooiste herinneringen heb ik echter aan het altijd gezellige Americain en Statenhof, waar je onder je eigen bangsa was: Hier kwamen de meeste Indo's. Er was weleens een vechtpartij met Hollandse jongens om de Hollandse meiden."

HOF
van NL

museum
over vrijheid
in Nederland
vroeger en nu

Dancing De Groene Kar en gebouw Americain aan de Groenmarkt (afb.: Beeldbank RAD 552_313438).

Indisch eten?

De Indische maaltijden, waarop de Indischen doorgaans zeer gesteld waren en mee waren opgegroeid in Indonesië, waren ver te zoeken in een contractpension. Toch werd er wel Indisch gekookt, al dan niet in het geheim, zo vertelt ook geïnterviewde Vera Andreas: “Het eten in het pension was net als in een hotel. In de ochtend konden we in de centrale keuken brood halen was voor het ontbijt en de lunch. Voor het avondeten werden we op een vast moment naar de keuken geroepen om daar de Hollandse maaltijden, bereid door de pensionhoudster mevrouw Schramm, in pannetjes geschept te krijgen. Iedereen kreeg zijn toegewezen portie en de maaltijden aten we op onze kamer. Bij de gerechten van mevrouw Schramm zat altijd vlees, maar het was smaakloos. Velen gooiden het eten zo uit het raam. Dat was de aanleiding dat stiekem werd gekookt op een aladdin. Ondanks dat onze krakkemikkige oude aladdin klein was, maakte tante Mien er nasi goreng, sajoer en bijvoorbeeld kerah op. Wij kinderen moesten uit de buurt blijven als erop werd gekookt, want het was brandgevaarlijk. Uiteraard vond mevrouw Schramm dit om deze reden niet goed, maar ze werd er ook boos om door de geur. De Hollanders waren niet gewend aan de geur van Indisch eten. Het koken was soms de oorzaak van een conflict met de pensionhouder. Veel gelegenheid voor de Indischen om zelf te koken was er niet. Dat kwam omdat pensionhouders 3.5 gulden kregen van de overheid om te besteden aan ons eten. Als wij zouden aangeven dat wij het eten niet wilden en zelf zouden koken met onze eigen ingrediënten, dan kregen de pensionhouders de bijdrage niet. Zodoende werd er door hun dus altijd gekookt. Als de oude generatie, de generatie van mijn moeder en oma onderling over eten spraken in de pensientijd, dan ging het altijd over het stiekeme koken op de aladdin. Nota bene kom mijn moeder, net als vele vrouwen van haar generatie, niet koken koken. De generatie van mijn oma leerden hun dochters in het pension rijst koken.”

Informatie over de kleine tentoonstelling in Hof van Nederland:

<https://www.hofvannederland.nl/beleven/indische-nieuwkomers/>

Informatie over het onderzoeksproject:

<https://www.hofvannederland.nl/indische-nieuwkomersonderzoeksproject/>